

Repere ale unei codificări refondatoare a dreptului comercial

Landmarks of a refounding codification of commercial law

Prof. univ. dr. MATEI DANIL

□ Rezumat

Raportul Guvernului României, care a însoțit Proiectul Codului Civil supus adoptării Parlamentului în anul 2009, ca și Expunerea de motive la acest proiect legislativ, au exprimat opțiunea pentru reglementarea într-un singur cod – Codul civil – a raporturilor de drept privat, cu consecința renunțării la reglementarea autonomă a raporturilor de drept comercial.

Ceea ce s-a considerat a fi adoptarea concepției moniste și abandonarea reglementării (codificării) dualiste, în coduri concurente, privitor la raporturile de drept privat.

Studiul nostru apreciază că abrogarea Codurilor comerciale din 1887, formal în vigoare și din 1940 („Carol al II-lea”), cu intrarea în vigoare amânată sine die, a fost nelegitimă (un abuz de putere legislativă) și că eradicarea (extincția) de natură comercială a raporturilor de drept privat, desăvârșită în concepția Legii de punere în aplicare a Codului civil 2009, reprezintă o măsură de asanare (curățire, dezinfectare) legislativă imposibilă.

Autorul avansează termenii, conceptele, soluțiile legislative și cuprinsul unui Cod refondator al raporturilor tradiționale, moderne și actuale, de drept comercial, pe care-l propune sub denumirea de Cod al Afacerilor Comerciale.

Cuvinte-cheie: *raporturi de drept privat; Cod civil – drept comun; natura specială a raporturilor de afaceri comerciale; termeni, noțiuni, concepte, elemente constitutive și instituții ale raporturilor juridice de afaceri comerciale.*

□ Abstract

The Romanian Government's report, which accompanied the Civil Code Draft submitted to Parliament for adoption in 2009, as well as the Explanatory Memorandum to this legislative project, have expressed the option for regulating private law relationships in a single code – the Civil Code – with the consequence of waiving the autonomous regulation of commercial law relationships.

What was deemed to be the adoption of the monistic view and the abandonment of the dualistic regulation (codification), in concurrent codes, regarding private law relationships.

Our study assesses that the repeal of the Commercial Codes of 1887, formally in force since 1940 („Carol II”), with the entry into force postponed sine die, was illegitimate (an abuse of legislative power) and that the commercial eradication (extinction) of private law relationships, accomplished in the conception of the Law implementing the Civil Code of 2009, represents an impossible legislative sanitation (cleaning, disinfection) measure.

The author suggests the terms, concepts, legislative solutions and contents of a Code refounding traditional, modern and current commercial law relationships, which he proposes under the name of the Code of Commercial Affairs.

Keywords: *private law relationships; civil code – common law; special nature of commercial business relationships; terms, notions, concepts, constituent elements and institutions of commercial business legal relationships.*

ABROGAREA CODULUI COMERCIAL, O MĂSURĂ NECESARĂ PENTRU PUNEREA ÎN APLICARE A NOULUI COD CIVIL (2009)?

Reconstituirea lucrărilor administrative și substanțiale de elaborare a proiectului noului Cod civil, adoptat prin Legea nr. 287/2009, a scos în evidență o serie de abateri de la normele legale (inclusiv cele neconstituționale) și o sumă de neregularități, pe fondul cărora Legea de punere în aplicare a acestui nou cod civil a abrogat, surprinzător și neautorizat, Codul comercial („Codicele de comerț”) 1887, la data intrării în vigoare a Legii nr. 134/2010 (de adoptare a noului Cod de procedură civilă), cu excepția cărții a II-a „Despre comerțul maritim și despre navigație” și a altor câteva texte, „care se abrogă la data intrării în vigoare a Codului maritim”.

Aceeași lege de punere în aplicare a noului Cod civil a abrogat și Codul comercial Carol al II-lea republicat ultima dată în Monitorul Oficial din 23 august 1940.

«Istoria promulgării, a primei publicări și a amendării unor texte ale acestui al treilea Cod comercial din istoria statalității române (începută cu Condica de comerț din 1840), nu este lipsită de un episod spectaculos care arată precaritatea pe care o poate înregistra opera de legiferare – vezi, Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. 5: Iulie – decembrie 1938, Paul Editions, București, 2024, p. 224-225, 248».

Și Codul comercial, formal în vigoare din 1940, a păstrat active textele privind comerțul maritim și navigația „până la punerea în vigoare a noului cod maritim”.

Nu am găsit posibilă o documentare edificatoare asupra stadiului elaborării acestui „nou cod maritim” la începutul celei de-a doua conflagrații mondiale, al cărui sfârșit avea să modifice esențialmente termenii și dinamica pieței comerciale (a schimburilor internaționale) a liberei concurențe.

Dar, abrogarea Codului comercial 1887 („Codicele de comerț din 1887”) exceptează dispozițiile cărții a II-a „Despre comerțul maritim și despre navigație” ..., „care se abrogă la data intrării în vigoare a Codului maritim”.

Această prevedere, interesând „implicațiile asupra altor acte normative” – art. 53 (1) din Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative – ale adoptării Codului civil 2009 – se vede bine, repetă pe aceea a Decretului-lege nr. 2773/1940 punere în aplicare a „Codului comercial Carol al II-lea” (publicată în Monitorul Oficial din 26 august 1940).

După cum am constatat¹ într-o cercetare recentă, lucrările la Codul maritim, începute în 1999, încetaseră din ianuarie 2001².

Revine a spune că, după șaptezeci de ani de așteptarea punerii în vigoare a noului Cod maritim, legiuitorul nostru reînnoiește, în mod gratuit, proiectul unui „Cod maritim” și că prevederile Codului comercial din 1887 privind comerțul maritim și navigația, sunt, încă, în vigoare.

„Comisia de specialitate” pentru elaborarea Proiectului noului Cod civil aprobat de către Guvern în Ședința din 11 martie 2009 trebuia constituită la Consiliul Legislativ „sau sub coordonarea acestuia” – art. 26 (1) din Legea nr. 24/2000.

Potrivit legii citate, „comisiile de elaborare se instituie de Ministerul Justiției” „în cazul proiectelor de coduri și al altor legi complexe, care interesează domeniul de activitate al justiției” – art. 27 (2).

¹ *Un parcurs științific cu reperi de originalitate în cercetarea dreptului: profesor Brândușa Ștefănescu*, în RRDJ nr. 3/2024 p. 35.

² Pe larg, M. Voicu, *Introducere în dreptul maritim – către un Cod maritim român*, juridice.ro, Essentials, 15 noiembrie 2023.

Codul civil nu poate fi socotit că „interesează domeniul de activitate al justiției”, chiar dacă prevederile sale servesc soluționării litigiilor în instanțe.

De acest „domeniu” este interesat Codul de procedură civilă, Codul de procedură penală, Legea contenciosului administrativ, Legea privind procedura insolvenței, spre exemplu minim.

Din NOTA Consiliului Legislativ cu nr. 1470/20.10.2003 „cu observații și propuneri asupra proiectului de Cod civil” rezultă că prima comisie de elaborare a acestui proiect nu a avut în compunerea sa un reprezentant al Consiliului Legislativ și că aceasta a redactat proiectul fără să se fi aprobat tezele prealabile, nerespectându-se astfel prevederi imperative ale Legii nr. 24/2000, lege pe care noi o calificăm aici ca fiind aceea „a facerii legilor și a celorlalte acte normative”.

Acest document mai face observația în sensul că domeniul de reglementare a unui cod civil monist „nu are cum să fie exhaustiv”, deși un asemenea cod civil trebuie să funcționeze ca *jus commune* pentru dreptul privat românesc” [p. 2 alin. (2)].

Avizul nr. 229/12.02.2004 al Consiliului Legislativ „referitor la proiectul de Cod civil” (ce a urmat Notei amintite), face din nou observația în sensul neincluzerii unui reprezentant al Consiliului Legislativ în comisia de elaborare a proiectului și al neaprobării tezelor prealabile „care să reflecte concepția generală principiile noile orientări și principalele soluții ale reglementărilor preconizate” [p. 2 alin. (1)]³.

Acest Proiect avea să fie adoptat tacit la Senat în luna septembrie 2004.

Contrar normelor parlamentare ale procedurii de legiferare, proiectul în discuție avea să fie abandonat la Camera Deputaților, după câteva ședințe ale comisiei de specialitate, în care au fost examinate câteva dispoziții ale Titlului Preliminar (art. 1-12).

Raportul Ministrului Justiției și Libertăților Cetățenești „privind elaborarea proiectului de Lege privind Codul civil”, aprobat în ședința de guvern din 11 martie 2009, menționează că „prima formă a proiectului...” aprobată de Guvern în ianuarie 2004 a fost elaborată de „un colectiv alcătuit din cadre universitare ale Facultății de Drept din București, în colaborare cu cadre universitare ale Facultății de Drept din Cluj, la care s-a adăugat și participarea unor practicieni cu experiență” [p. 1 alin. (1)].

Același document mai menționează că după adoptarea proiectului de către prima Cameră a Parlamentului, în luna septembrie 2004, „ în cursul dezbaterilor în cadrul Camerei Deputaților a apărut necesitatea unei revizuirii substanțiale a proiectului” [p. 1 alin. (2) fraza a doua], ceea ce a provocat suspendarea dezbaterilor parlamentare, „pentru a face posibilă îmbunătățirea soluțiilor legislative propuse” (*idem*).

Afirmațiile reproduse mai-sus, sunt, însă, contrazise de documentele dezbaterilor la Camera Deputaților, care ne-au fost puse la dispoziție de către această instituție (pe care le-am evocat).

Fără nici o motivare, Ministrul Justiției, prin Ordinul nr. 828/C/24.03.2006, numește „Comisia pentru revizuirea proiectului noului Cod civil, aflat în procedură parlamentară”.

³ Despre condițiile și precaritățile elaborării și aprobării Proiectului de Cod civil 2009, în raport cu prevederi constituționale și ale Legii nr. 24/2000, vezi, Danil Matei, *Legislatori / legiuitori, elaboratori / redactori în codificările și legiferările istorice (o înzestrare sau o pregătire pentru recepționarea Noului în normativitate)*, Partea a II-a, universuljuridic.ro din 16 mai 2023; *Un malpraxis în lucrările de legiferare: noul Cod civil?*, juridice.ro, Essentials, 14 noiembrie 2022; *Un reviem decent? ediția a III-a a Conferinței Naționale de Drept comercial – Stanciu D. Cărpănuș – 16 noiembrie 2023. O rezoluție, un apel, un manifest*, în RRDC nr. 2/2023, pp. 15-29.

Această comisie, având în componere și universitari care făcuseră parte din comisia de elaborare a proiectului din 2003-2004 (?!), a elaborat „Amendamentele” care au fost înaintate Parlamentului în data de 5 decembrie 2008.

Aceste „amendamente” au introdus formularea unui art. 3 din Titlul preliminar privind „aplicarea generală a Codului civil” care, rezervând „profesioniștilor” „exploatarea unei întreprinderi”, inaugura o campanie nedeclarată explicit, de extincție a naturii comerciale a oricăror fapte și acte juridice (operațiuni) și a individualității dreptului comercial, ca disciplină de studiu universitar.

Amendamentele în discuție nu au fost examinate la Camera Deputaților, care le-ar fi reclamat.

În schimb, Ministrul Justiției a prezentat Guvernului, în ședința din 11 martie 2009, un nou proiect de cod civil, însoțit de „teze prealabile”, care au fost aprobate și înaintate Parlamentului.

Strict birocratic, acest nou proiect de cod civil ar fi proiectul de cod adoptat tacit de către Senat în septembrie 2004 „îmbunătățit” prin „amendamentele” redactate de către „comisia de revizuire” amintită.

Strict formal, însă, conform procedurii legislative a Camerei Deputaților (ca și a Senatului), „Amendamentele” redactate într-o procedură ad-hoc, cvasi-formală, ar fi trebuit examinate în Comisii, după reluarea examinării abandonate în aprilie 2005, iar proiectul amendat ar fi avut să fie dezbătut în ședința plenului camerei.

În realitate, de necontestat potrivit documentării noastre minuțioase, între 5 decembrie 2008, când Ministrul Justiției a înaintat Parlamentului Amendamentele în discuție, și data de 11 martie 2009, când Guvernul a aprobat Raportul aceluiași ministru asupra unui nou proiect de Cod civil (și Tezele prealabile la acesta), Proiectul de Cod civil adoptat de către Senat în septembrie 2004, și-a pierdut identitatea juridică, fiind înlocuit cu un altul, deus la ambele camere ale Parlamentului la 15 iunie 2009 și adoptat, în procedură de urgență (prin angajarea răspunderii de către Guvern), în data de 26 iunie 2009, ca efect al nedepunerii motiunii de cenzură.

Reamintim: atât Raportul, aprobat de Guvern, din 11 martie 2009, al Ministrului Justiției, cât și Expunerea de motive ce a însoțit noul proiect, deus la Parlament în 15 iunie 2009, menționează că: „Proiectul, în ansamblul său, urmărește ideea de a promova o concepție monistă de reglementare a raporturilor de drept privat într-un singur cod – Codul civil”.

Abrogarea Codului comercial („Codicele de comerț”) 1887, prin Legea de punere în aplicare a Codului civil 2009 (nr. 71/2011) nu a fost o consecință directă, intratabilă, a adoptării acestui cod care „urmărește ideea de a promova o concepție monistă de reglementare a raporturilor de drept privat într-un singur cod...”, acest act de putere legislativă fiind un exces de serviciu al redactorilor codului, care au *paralegiferat* (supralegiferat), adică nelegitim.

Potrivit Legii privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative (nr. 24/2000), prin structura actului normativ este sistematizat conținutul acestuia.

În mod regulat, dacă este cazul – recodificare sau înnoire legislativă – noul act normativ, după caz, poate cuprinde „dispoziții tranzitorii” – anume „măsurile ce se instituie cu privire la derularea raporturilor juridice născute în temeiul vechii reglementări” (art. 52) și „dispoziții finale” – anume „măsurile necesare pentru punerea în aplicare a actului normativ, *implicațiile asupra altor acte normative: ca abrogări...*” (subl. ns.) «art. 53 (1)».

Este remarcabilă opțiunea legiuitorului „legii facerii legilor” pentru cuprinderea în chiar conținutul noului act normativ a „dispozițiilor tranzitorii” și a „dispozițiilor finale”, între acestea din urmă figurând și „abrogările”.

Ne aflăm în prezența unei prudențe de normare juridică, evident rațională, recomandată de alienarea normării, chiar prin paralegiferare (supralegiferare), ce poate surveni în cazul succesiunii de acte normative servind aplicării unuia având poziția de „principal”.

Este adevărat că aceeași lege prevede că, „pentru punerea în aplicare a unui act normativ”, poate fi prevăzută în cuprinsul său elaborarea unor norme de aplicare – art. 53 (1).

De bună seamă, că expresia „norme de aplicare” nu poate să privească decât tranziția legislativă, astfel încât punerea în aplicare a noului act normativ să decurgă firesc și să evite retroactivitatea acestuia sau conflictul între norme succesive – art. 52 (2).

Este, de asemenea, adevărat, că Raportul Ministrului Justiției și Libertăților Cetățenești „privind elaborarea proiectului de lege privind Codul civil”, aprobat în Ședința de Guvern din 11 martie 2009, a anunțat promovarea în acest proiect a unei concepții moniste de reglementare a raporturilor de drept privat într-un singur cod – Codul civil.

Această declarație programatică este urmată de asigurarea că „proiectul a incorporat totalitatea reglementărilor privitoare la... relațiile comerciale...” – p. 1 alin. (4) fraza a doua, asigurare care se va vedea în continuare, și după cum am documentat în tratările eseistice și doctrinare citate, a rămas fără acoperire.

Aceste tratări sunt concludente în sensul că prin Legea de punere în aplicare (nr. 71/2011) a Codului civil 2009 și prin alte acte normative, instituțiile, raporturile, relațiile și operațiunile de drept privat, au fost depersonalizate, decontaminate, rezecate, dezinfestate, de comercialitate.

În această campanie de de-decomercializare, noțiunile de comerciant, întreprinzător, operator economic, precum și orice alte persoane autorizate să desfășoare activități economice sau profesionale, de acte și de fapte de comerț, au fost abolite și înlocuite cu termeni consacrați în Cod, anume „profesionist” și „activități de producție, comerț (sensul de vânzări și distribuție – n.ns.) sau prestări de servicii” (antreprizele – n.ns.) – art. 8 din Legea nr. 71/2011.

Stricto sensu, reputarea ca „drept comun” a „ansamblului de reguli care alcătuiesc codul” (subl.ns.), „pentru toate domeniile la care se referă litera sau spiritul dispozițiilor sale”, nu exclude o reglementare, parțial derogatorie, a unui alt „domeniu”, cum este, cu prisosință, cel „comercial”.

Noul Cod civil, deși redactorii lui afirmă că principala reglementare monistă, de data cea mai recentă, este Codul civil al statului (provinciei) francofone Quebec a statului federativ Canada, adoptat în 1991, îi este infidel acestuia (iar acesta este surprinzător de fidel Codului civil Napoleonian).

În acest sens, este suficient să observăm că acest cod „de referință”, rămâne fidel Codului civil napoleonian cu, selectiv, reglementarea: garanțiilor reale; a regimului probelor; comună, a prescripțiilor achizitivă și extinctivă; a emfiteozei (locațiune ereditară abolită de Codul nostru civil 1865).

Fidelitatea discutabilă sau precară a Codului nostru civil 2009 față de Codul quebecois 1991, este perfect vizibilă în ce privește „dispozițiile preliminare” – „generale”, potrivit Codului nostru.

Astfel, după ce, în art. 2 (2) – „Obiectul și conținutul Codului civil” – Codul nostru reproduce dispoziția preliminară alin. (2) fraza întâia a Codului quebecois, dar lasă

neobservată – deci, nereprodusă dispoziția frazei a doua a acestui text, potrivit căreia: „În aceste materii (*ale „dreptului comun” – n.ns.*), el constituie fundamentul altor legi, care pot ele însele adăuga la cod sau *să deroge de la acesta*” (subl. ns.).

Această normă fundamentală exprimă *suplețea* indispensabilă a unui sistem de drept modern contemporan.

Mai este de observat în această cheie a fidelității normative de dualitate națională, că definiția „întreprinderii” dată în codul nostru în textul preliminar al art. 3 Aplicarea generală a Codului civil, alin. (3) pentru a-i denomina pe „profesioniști” (se va vedea, ca succesori formal ai comercianților, conform Legii de punere în aplicare din 2011), este dată în Codul quebecois abia în art. 1.525 („solidaritatea între debitori”) alin. (3).

Și, *nota bene*, cu o formulare sensibil diferită de aceea a Codului nostru: „Constituie exploatarea unei întreprinderi, exercițiul, din partea uneia sau a mai multor persoane, al unei *activități economice* (subl. ns.) organizate, care are sau nu *caracter comercial* (subl.ns.), consistând în producerea sau realizarea de bunuri, administrarea sau înstrăinarea lor sau în prestarea de servicii”.

Demn de remarcat că conceptul sau termenul de drept privat nu are decât o consacrare doctrinară academic universitară ca și alte denominări cu circulație instituțională (drept de stat, drept material substanțial / drept procedural).

Apartenența la „domeniul dreptului privat” a unei ramuri de drept⁴, consacrate administrativ didactic și în cercetarea instituționalizată, poate face obiectul unei dispute teoretice – cum este cazul dreptului procesual civil sau al dreptului muncii ori al dreptului familiei.

Dar, unificarea, ca reglementare a unui domeniu de normativitate juridică a limbajului – „unitatea terminologică” – nu poate fi „forțată” până la o adevărată eradicare a unei specificități endemice a unor raporturi, instituții juridice, situații juridice și practici operaționale; a însăși rațiunii acestora, anume *comercialitatea*.

Specificitate, care este atât de însușită și atribuită, încât este imposibil de eradicat, motivat, tocmai de deplinătatea unei unități, moniste, de marcă normativă.

Că, ne aflăm în prezența expansivității conceptuale necontrolate, cu consecințe negative asupra unor identități esențiale în știința dreptului, o arată și sumarul „Tratatului de drept civil, conceput ca o lucrare majoră pentru dreptul românesc”, „ce va fi alcătuit din 12 titluri, însumând peste 90 de volume”, apariția lor urmând să se desfășoare pe perioada următorilor șapte ani (începând cu 2023 – n.ns.)⁵.

În această situație critică pentru ramura (domeniul) normativă și disciplina academică / universitară a *dreptului comercial*, revine a ne întreba dacă nerespectarea uniformității de limbaj prevăzută de Legea de punere în aplicare a Codului civil 2009, atrage sancțiuni inhibitorii pentru subiectul de drept care o comite.

Sancțiuni care, spre exemplu, ar consta în nulitatea actului juridic, a înscrisului (mijlocului de probă) constatator sau chiar în invalidarea ori în neagrearea actului respectiv în circuitul juridic, mai ales a aceluia instituțional public.

Verificând această expunere, a ignorării terminologiei formale uniforme de limbaj prescriptiv, la reacția punitivă a legii, avem să constatăm că „sancțiunea” ce poate încerca subiectul de drept civil în culpă, nu ar consta decât într-o interpretare

⁴ Despre inițierea într-un limbaj unitar al științei dreptului, vezi D. Matei, *O nouă ordine în limbajul științei dreptului, Partea întâi*, universuljuridic.ro din 14 martie 2024; Partea a doua, universuljuridic.ro din 25 martie 2024.

⁵ Pe larg, D. Matei, *Legislatorii / legiuitori...*, op. cit., Partea a III-a, universuljuridic.ro din 22 mai 2023.

jurisprudențială surprinzătoare și neconvenabilă pentru cel neglijent, rezultând din înlocuirea termenilor neconformi cu termenii uniformi.

În mod responsabil și rațional, analizând Proiectul prezentat lui de către Guvern, la 29 iulie 2003, și constatând că acesta „promovează *concepția monistă* de reglementare a raporturilor de drept privat într-un singur cod, *Codul civil...*”, Consiliul Legislativ consideră că un asemenea cod „nu are cum să fie exhaustiv” și că „un cod monist nu abolește raporturile comerciale, ci, dimpotrivă, le alocă soluții specifice...”.

(Așa cum au precedat Codul civil elvețian 1907 și Legea federală elvețiană completând Codul civil din 1911 (Livre cinquieme: Droit des obligations⁶).

În Avizul nr. 229/12.02.2004 dat Proiectului, revizuit în considerația observațiilor și propunerilor din Nota nr. 1470 din 20.10.2003 asupra „Anteproiectului de Cod civil remis în luna august 2003, tocmai pentru a preveni paralegiferarea, Consiliul Legislativ semnalează că:

„Lipsesc cu desăvârșire reguli privitoare la abrogarea unor reglementări (incorporate în proiect), la soarta Codului de comerț...”

„...prezentul proiect vorbește numai de *subiecte de drept civil*, de raporturi civile, deși când fixează obiectul de reglementare al codului, enumeră deopotrivă *raporturile civile și comerciale...*”

Această inconsecvență avea să fie înlăturată în proiectul prezentat Senatului la 03.03.2004 (și adoptat tacit la 13 septembrie 2004).

Și acest Aviz face observația că „un cod monist nu abolește raporturile comerciale, ci dimpotrivă le alocă soluții specifice...” – Observații generale I.6. fraza a treia.

În concepția Legii nr. 24/2000, care este afară de ideologie – și pe care o invocăm în continuare ca o „lege a facerii legilor” – abrogarea expresă este o lucrare de „asanare a legislației” de „dispozițiile legale căzute în desuetudine sau care înregistrează aspecte de contradictorialitate cu reglementările preconizate” – art. 16.

Codicele de comerț din 1887 suferea, evident, de desuetudine terminologică, naturală (deși regimul totalitar postbelic nu l-a abrogat ca reglementare străină de „noile realități” post-naționalizare din 1948), care avea să fie „tratată” într-un nou Cod comercial, iar legiuitorul noului Cod civil a menținut în vigoare, *sine die* o materie a acestui codice („Despre comerțul maritim și despre navigație, peste 200 de articole) vădit anacronică.

În concluzie, abrogarea Codului comercial nu a fost o măsură necesară pentru punerea în aplicare a Codului civil 2009.

Această măsură ar fi avut rațiune dacă în cuprinsul noului cod, așa cum s-a exprimat în mod repetat Consiliul Legislativ, s-ar fi alocat soluții specifice raporturilor comerciale.

Ori, noul cod nu cunoaște ca obiect și conținut ale sale decât raporturile patrimoniale și nepatrimoniale dintre persoane ca subiecte de drept civil, cărora le dedică un ansamblu de reguli care „constituie *dreptul comun* (subl.ns.) pentru toate domeniile la care se referă litera sau spiritul dispozițiilor sale” – art. 2 (2).

Aparent fără rațiune – dar se va vedea în Legea de punere în aplicare că există un plan (ceva „programatic”) – sub titlul „Aplicarea generală a Codului civil” – se disting, între subiectele de drept civil, unele definite prin obiectul specialității lor, anume „profesioniștii”, care sunt considerați „toți cei care exploatează o întreprindere”, obiect de activitate care este definit, arhaic, ca o celulă economică de subzistență «„indiferent dacă are sau nu scop lucrativ” – art. 3 (3)».

⁶ D. Matei, *Un reviem...*, op. cit., p. 28.

Definiția, care se desprinde, a „întreprinderii” este vădit diferită de aceea dată de Legea nr. 21/1996 a concurenței: „orice entitate care desfășoară o activitate economică, indiferent de statutul său juridic și de modul de finanțare” – art. 2¹ lit. o).

Este elementar că „o activitate economică” are ca scop (lucrativ) obținerea de profit.

Abia peste aproape doi ani, când avea să fie publicată Legea de punere în aplicare nr. 71/2011, avea să se înțeleagă rațiunea acestei adevărate anticipații: noțiunea de „profesionist” avea să includă „categoriile de comerciant, întreprinzător, operator economic, precum și orice persoane autorizate să desfășoare activități economice sau profesionale...” – art. 8 (1).

Iar, dintre referirile Codului (în număr de 15) la termenul de „comerț” numai câteva se atașează raporturilor tradiționale comerciale: fondul de comerț și aria de tranzacționare a titlurilor comerciale de valoare (contractul de report).

Codul comercial, al afacerilor comerciale / economice, sub imperativele și rațiunile sistematizării și concentrării legislației

Deși Legea nr. 24/2000 are, ca enunț de „dispoziție generală”, entitatea de „ierarhie a actelor normative” și oferă Constituției și „celorlalte legi” stabilirea „categoriilor de acte normative” și a „normelor de competență privind adoptarea acestora”, ierarhia în discuție nu este etalată explicit și didactic.

Un tablou al normativității juridice, în ordine ierarhică, ca nomenclatură și competență de elaborare și adoptare / emitere, se poate constitui, însă, cu un grad de operaționalitate discutabil.

Pentru legislația secundară, a Executivului – „reglementară” – Codul administrativ (2019) are o contribuție majoritară la acest tablou⁷.

Atribuirea sau asumarea nomenclaturii de „Cod” pentru o anumită reglementare și un anume act normativ, poate să fie expresia unei aspirații de impozanță, ca o para / supra nominalizare, cum este cazul cu O.U.G. nr. 195/2002 privind circulația pe drumurile publice, reglementare / act normativ vehiculată și cu denumirea de branșă, de „Codul rutier”.

În raport de dreptul pozitiv dominat de către Constituție și Legea nr. 24/2000, „Codul” aparține legislației complexe cu identitatea de lege – ca regulă, organică – sau de ordonanță de guvern, având funcția de a contribui la sistematizarea și concentrarea legislației dintr-un anumit domeniu sau dintr-o anumită ramură de drept, reglementare subordonată unor principii comune, etalată într-o structură unitară – art. 7 din Legea 24/2000.

Noțiunile de „domeniu” (de reglementare), de „ramură de drept”, de „principii comune” și de „structură unitară”, comportă unele lămuriri.

„*Domeniu de reglementări*”, este un termen al normativității juridice care acoperă nevoie de drept, de „sanctiune juridică” în sensul de „intervenție” a legii, ca și concepție, soluție prescriptivă, de care sunt interesate anumite relații sociale, activități comunitare și conduite individuale sau colective, toate acestea sub imperativul utilității publice, evocat de Art. I fraza a doua al Declarației Revoluției Franceze de la 1789, pentru a justifica „deosebirile sociale”.

De bun înțeles că domeniul de reglementare trebuie să fie caracterizat de omogenitate și de coerență a obiectului / destinației / conținutului normelor edictate (instituite) sau sancționate public.

⁷ Pentru o schiță a acestui tablou, vezi Danil Matei, *Identitatea – nomenclatura și oficierea (exercițiul) legiuitorului*, în curs de apariție în revista Studii și Cercetări Juridice.

„Domeniul” trebuie să aibă o amploare (vastitate) care să-i susțină personalitatea și individualitatea.

Amploare, reflectată și de gradul / nivelul de activare a normelor respective, de către destinatarii lor.

Altfel spus, de frecvență, de „solicitare” a acelor norme, indiscutabil fiind că o reglementare, o lege, care nu este solicitată, activată, frecventată, se osifică.

Este cazul majorității normelor Codului comercial 1887 lăsat formal în vigoare și după instalarea economiei hipercentralizate, corespunzător eradicării economiei de piață.

«Un mandat fără reprezentare (comision) ar fi fost privit ca un act subversiv!».

Dacă domeniul evocă o amploare, vastitate a ariei de aplicare, ca subiecte de drept – destinatari – și materii, instituții, raporturi și situații juridice reglementate – *volumul reglementărilor* – ca însumare a textelor normative încorporate în articole și subdiviziuni ale acestora, are semnificație identitară, dar, fără omogenitate specifică, de natură, nu este decisiv pentru certitudinea unui cod.

Pentru că un cod sistematizează și concentrează legislația care dă reglementările dintr-un anumit domeniu, se cuvine să prezentăm distincția pe care Legea nr. 24/2000 o face între „coduri” și „codexuri”.

Cele dintâi, s-a înțeles, sistematizează și concentrează reglementările unor materii, instituții, raporturi și situații juridice dintr-un anumit domeniu sau dintr-o anumită ramură de drept, într-un *corpus legislativ* integrat.

Codexurile sunt compilații, culegeri, de acte normative autonome – legi, ordonanțe și hotărâri ale Guvernului care reglementează materii conexe, afine, integrarea acestora într-o structură birocratică omogenă înlesnind cunoașterea și aplicarea actelor normative respective.

Altfel spus, *codexul* este rezultatul unei lucrări administrative de organizare, încredințată Consiliului Legislativ, pe când codul este rezultatul unei lucrări de legiferare, de edictare / instituire, de norme juridice.

Ramura de drept este o subdiviziune facultativă a unui sistem național de drept, corespunzătoare unei discipline de studiu superior, academic / universitar al științei dreptului, căreia îi sunt alocate reglementări ale unor instituții, raporturi și situații juridice, afine, de regulă, integrate unei politici de legiferare (normativă juridică) pe perioade semnificative de timp.

O ramură de drept poate corespunde unui domeniu de reglementare („domeniu de drept”), dar unui domeniu de drept îi pot corespunde mai multe ramuri de drept, cum este cazul domeniului dreptului penal, căruia îi corespund ramurile dreptului penal (substanțial), dreptului procesual penal (procedurii penale) criminalisticii; a dreptului civil, căruia îi corespund dreptul civil dezvoltat pe funcționalitatea („activitatea”, vigoarea) Codului civil și a altor legi civile complexe, dreptul procesual civil (procedura civilă); a dreptului de stat (concept consacrat în știința dreptului regimului totalitar), căruia îi corespund dreptul constituțional și dreptul administrativ.

Formarea unei ramuri de drept este rezultatul unui proces istoric de emancipare a elementelor ei funciare: raporturi, instituții și situații juridice, care separă și coagulează principii și un cuprins promovând materii specifice, de natură pronunțat identitară, materii ce reclamă un studiu academic afectat unei discipline didactice din familia unor științe ale dreptului pozitiv.

Această natură pronunțat identitară este apelată, spre exemplu, ca o „natură a raportului juridic” (litigios), care reglează efectele unor acte de procedură sau ale

încuviințării unor termene în funcționarea consorțiului procesual «coparticiparea procesuală – art. 60 (2) C. pr. civ.».

Relativ la tiparul normativ (lege – lege complexă, cod), o ramură de drept își revendică și o legislație vastă, complexă, coerentă, dar nu neapărat în tiparul unui cod.

În același timp, există coduri care n-au generat o ramură de drept.

Este cazul Codului silvic, adoptat prima dată în 1910 și recondiționat în 1962, 1996, 2008 și 2024; al Codului aerian, adoptat prima dată în 1953 și urmat de recodificările din 1997 și 2020; al Codului consumului, adoptat prin Legea nr. 296/2004 (care privește operațiunile economice de achiziții de produse și servicii pentru nevoi personale); al Codului amenajării teritoriului, urbanismului și construcțiilor 2023.

Statutul disciplinei *dreptului administrativ*, care acoperă o ramură de drept a cărei autonomie, necontestată, este susținut de amploarea și greutatea socială a domeniului său – anume activitatea uneia dintre puterile organice trinitare, Executivul sau Puterea Executivă – deși consacrarea normativă n-a fost dată de surse reputate ca „legi de domeniu” decât începând cu Legea nr. 69/1991 a administrației publice locale, urmată de Legea nr. 215/2001 și culminând cu Codul administrativ 2019.

Într-un timp universitar de aproape 15 decenii, raportul juridic administrativ și actul administrativ – două instituții constitutive ale ramurii și disciplinei didactice de drept administrativ – au fost configurate exclusiv doctrinar ca elemente organice de studiu academic.

Abia Legea nr. 554/2004 a contenciosului administrativ, a treia în perioada postbelică, avea să dea o definiție a „actului administrativ”.

Subordonarea unor principii comune a reglementărilor interesate consistă nu atât în enunțarea *expressis verbis* a prescripțiilor respective sub titlul corespunzător, cât în exprimarea în normele comune a unor particularități care dau o constituție de o natură aparte operațiunilor și situațiilor pe care le ordonează / guvernează prescriptiv.

În ce privește *structura unitară* în care sunt demne de reunit reglementările dintr-un anumit domeniu sau dintr-o anumită ramură de drept – aceasta are să fie înțeleasă ca o expresie a unei aptitudini speciale a reglementărilor respective, de a fi integrate într-un produs nou (ca și *corpus legislativ*) al operei publice de normare juridică (de legiferare), funcțional, exemplar prin coerență organică, prin transparență, predictibilitate și prin înlesnirea unui acces real și lejer la acele reglementări, în beneficiul subiecților de drept interesate.

Astfel, dreptului civil îi este propriu principiul libertății de expresie juridică, asociat cu caracterul preponderent supletiv al normelor sale; pentru dreptul penal este definitoriu principiul legalității incriminării (*nulla poena sine lege*); pentru dreptul muncii este caracteristică libertatea sindicală; pentru dreptul administrativ este indispensabil principiul motivării actului administrativ și al cenzurii judecătorești a acestuia; pentru dreptul comercial este notoriu și deplin acceptat principiul caracterului oneros al raportului contractual, spre exemplu.

Principiile fiecărei ramuri de drept sunt o adevărată hârtie de turnesol pentru calitatea reglementării – adică, reușită sau nereușită (ratată) principial – și, în același timp, neutralizează normele neconforme lor prin interpretarea textelor normative în spiritul lor, și ordonează aplicația actelor juridice potrivit rațiunii lor.

Principiile promovate de o lege complexă sau de reglementări afine, în măsura în care pot fi extrase și au rezonanță în ansamblul reglementărilor respective, pot acredita o ramură de drept.

COD sau prevederi derogatorii în reglementările de drept privat ori sistematizarea în legi de domeniu, pentru normele (reglementările) din familia (ramura) raporturilor,

instituțiilor și situațiilor juridice de natură (factură) comercială (ocazionate de „afacerile comerciale”)?

O privire cât de sumară asupra politicii de normare juridică, în spațiul european pro-occidental, a relațiilor din domeniul afacerilor comerciale, al „schimburilor de piață”, economice – structurate mai întâi prin cutume, angajate în areale geopolitice statale de concentrare a puterii politice, în epoca industrială consonantă cu cea a modernității politice (constituționalismul, statele naționale, statul de drept) – pune în evidență opțiunea pentru codificări concurente, prin coduri, a domeniului și materiilor preponderent civile și comerciale, în paralel cu cele ce formează familia penală.

Este situația naționalității marilor economii continental-europene formate în arealele geopolitice francez, italian, german, habsburgic⁸ (Italia, până la regimul corporatist-fascist, în 1942).

În celălalt pol al mașinismului și al industrializării de secol XIX – Marea Britanie și SUA – datorită unei alte concepții de acreditare a dreptului ca norme prescriptive, în principal, prin alte surse decât codificarea instituțional-specializată, coabitarea a două mari coduri de drept privat – civil și comercial, nu a reprezentat o temă a puterii legislative.

Însă, autonomia, și normativă și didactică-academică, a unui drept comercial sau al afacerilor, n-a făcut obiect de discuții calificate.

Ultraspecializarea normativității relațiilor și a obligațiilor comerciale și o prezumție precipitată de excese contra libertății de expresie juridică și a egalității de tratament, ce ar fi montate de către comercianți influenți, au făcut ca – până la temperanța provocată de promovarea, intensă, contemporană, a drepturilor consumatorului – să apară o rezervă față de concurența codificării în dreptul privat – civilă și comercială.

Confederația Elvețiană avea să producă, în primul deceniu ale sec. XX, Schisma acestei concurențe de codificare, înglobând în Codul civil din 1907 și în Legea din 1911, care a completat acest cod cu reglementarea obligațiilor, norme derogatorii pentru instituțiile și obligațiile comerciale sau afectate acestora.

Ceea ce face să se poată spune astăzi că „spre deosebire de majoritatea țărilor europene, Elveția dispune astfel de un drept comercial inclus în dreptul privat general”⁹.

Constituția Confederației din 1874, sub care au fost adoptate Codul civil 1907 și Legea privind obligațiile din 1911, titra în art. 31 garantarea „libertății comerțului și a industriei”.

În linia promoției constituțiilor postbelice, Constituția Confederației din 1999, garantează „libertatea economică” (consistând în libertatea de alegere a profesiei, în accesul liber la o *activitate economică lucrativă privată* și în libertatea exercițiului acesteia) – art. 27.

Codul civil italian din 1942 avea să provoace al doilea abandon al reglementării relațiilor și a instituțiilor comerciale într-un cod, cu prevederi derogatorii la Codul civil, și cu poziția acestuia de drept comun pentru „comerț”.

Justificarea opțiunii redactorilor noului Cod civil român pentru un singur Cod al dreptului privat – Codul civil – cu consecința excluderii reglementării într-un cod

⁸ Franța, 1804 Codul civil, 1807 Codul comercial; Italia, 1866 Codul civil, 1884 Codul comercial; Germania, 1881 Codul civil, 1897 Codul comercial; Austria, Codul civil 1811, Codul comercial 1859.

⁹ Bernard Schaaf, „Droit commercial”, Dictionnaire Historique de la Suisse (DHS), 2019, <https://his-dhs-dss.ch>.